

Tema 13. Avaluació de la personalitat

Avaluació Psicològica

Guia docent

1. FONAMENTS DE L'AVALUACIÓ PSICOLÒGICA

2. PROCEDIMENTS DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

3. ELS CONTINGUTS DE L'AVALUACIÓ PSICOLÒGICA

Tema 12. Avaluació de la intel·ligència

Tema 13. Avaluació de la personalitat

Tema 14. Avaluació neuropsicològica

Tema 15. Àmbits d'aplicació de l'avaluació psicològica

Tema 13. Avaluació de la personalitat

1. Introducció
2. Definició
  - 2.1. Definició de personalitat
  - 2.2. Definició de l'avaluació de personalitat
3. Situacions en què convé avaluar la personalitat
4. Principals tests de personalitat adaptats a la població espanyola
5. Diversos criteris per a elaborar instruments d'avaluació
  - 5.1. Criteri racional
  - 5.2. Criteri empíric
  - 5.3. Criteri factorial

1. Introducció

La incertesa pels fets futurs i el misteri de la determinació de les conductes pròpies o alienes són curiositats humanes per a les quals totes les civilitzacions han buscat resposta. Pseudociències d'antiguitat mil·lenària com la quiromància o l'astrologia, entre d'altres, són exemple d'aquesta necessitat que sempre ha tingut l'ésser humà d'explicar-se com és i per què és com és, com també d'explicar-se com són els altres i intentar predir les seues accions futures.

L'afany de l'ésser humà per donar respostes a aquesta inquietud ens permet remuntar l'estudi de la personalitat als orígens de les civilitzacions.

Les creences més antigues consideraven les conductes predeterminades o escrites per endavant: el destí, els astres, els déus...

Intents més moderns d'analitzar la personalitat humana busquen en la biologia l'explicació, també determinista, de la personalitat:

Pitàgores i Aristòtil: teories fisonòmiques i dels humors o líquids corporals.

També Hipòcrates i, uns pocs segles més tard, Galè, relacionen els quatre humors amb els quatre temperaments:

melancòlic, sanguini, colèric i flegmàtic

Huarte de San Juan (1529-1589)

Tipologies de Kretshmer i de Sheldon. Aquestes dues ja al segle XX.

Juan Huarte de San Juan (1529-1589)

Patró de la psicologia espanyola, escollit en 1983 pels degans de les facultats de psicologia. Fou un metge espanyol pioner en la recerca de les **diferències individuals**, que ell va anomenar *enginyes*.

És cèlebre per l'obra *Examen de ingenios para las ciencias* (1575).

En 1575 apareix la primera edició d'aquest llibre (edició prínceps). L'any 1581 ja s'havia reeditat cinc vegades en diversos llocs d'Europa. Traduït a diverses llengües, llatí, anglès, francès, italià i holandès, tingué una enorme repercussió entre els erudits europeus durant uns quants segles.

L'obra de Huarte té com a objectiu “distingir i conèixer les diferències naturals de l'enginy humà, i aplicar amb art a cadascú la ciència que més li pot aprofitar”. Hi descriu els tipus de **temperaments** humans i els **classifica** segons l'habilitat per a fer diferents oficis (selecció i orientació laboral).

L'edició de 1575 es divideix en quinze capítols. Els quatre primers tracten sobre què fa que l'home siga hàbil o inhàbil per a una ciència o art, partint de la doctrina que totes les ànimes són iguals i que és el temperament cerebral el causant de les diferències i habilitats de cada home, segons el predomini de les qualitats primàries (calor, humitat i sequedat).

Huarte és el primer referent en la cultura occidental sobre la psicologia de les diferències individuals, perquè la seua obra comprèn molts dels camps d'estudi d'aquesta branca de la psicologia, com ara la intel·ligència, el caràcter, les diferències entre sexes i les aptituds professionals, entre d'altres.

2. Definició

2.1. Definició de personalitat

A l'hora de definir la personalitat hi ha una clara falta de consens entre les diverses teories. Podem considerar que és un efecte de la complexitat del concepte tractat, la *personalitat*.

Encara hi ha més falta de consens si volem saber com explica cada teoria com es crea la personalitat, com defineixen els determinants que creuen que expliquen la personalitat de cadascú.

No és qüestió d'exposar ara les teories de la personalitat perquè correspon a una altra assignatura. Però haurem de recordar que les tècniques d'avaluació impliquen sempre una teoria explicativa determinada. Cal tenir-ho en compte a l'hora de la interpretació de resultats.

Vegem com la defineixen els diccionaris

Personalitat (*Gran diccionari de la llengua catalana*)

2. Conjunt de trets característics d'una persona que la distingeixen d'una altra.

4. PSIC, PSIQ. Organització dinàmica i integradora dels components psicològics i biològics de l'individu humà, tant en les seues característiques diferencials permanents com en les seues pròpies modalitats de comportament.

Personalidad (RAE)

1. *Diferencia individual que constituye a cada persona y la distingue de otra.*

8. *Fil. Conjunto de cualidades que constituye a la persona o sujeto inteligente.*

Acceptarem la **definició** de personalitat següent, **de Child** (1953), que inclou aspectes que ens semblen fonamentals:

“Factors **interns** més o menys **estables** que fan que la conducta d’una persona siga **consistent** en diferents ocasions i **diferent** de la conducta **d’altres** persones en situacions similars”.

interns: impossibilitat de ser observats directament, requereixen ser inferits.

consistència/estabilitat: allò que es repeteix, que es manté estable, que no depèn de la situació sinó de característiques estables de la persona.

diferències individuals: són factors sobre els quals podem establir diferències en cada persona.

Així, atribuïm al constructe que avaluem com a *personalitat* les característiques següents: **singularitat**, **estabilitat** i **consistència**.

2.2. Definició de l'avaluació de personalitat

Totes les teories de la personalitat es basen en la constatació de les diferències individuals i generen formes d'avaluar aquestes diferències.

Busquen determinar i mesurar (avaluar) les variables que ens permeten **preveure** les tendències estables d'una persona. Intenten, de manera objectiva i científica, descriure i usar predictivament les consistències comportamentals de les persones

La psicologia, com a ciència, cerca un coneixement i una anàlisi de la personalitat que faci possible la **predicció** de la conducta futura d'un subjecte.

Segons Pervin (*Personalidad: teoría e investigación*) no podem dir de cap teoria que siga vertadera o falsa; considerem més aviat si es tracta d'una teoria útil o inútil. Ho és segons els criteris següents:

Globalitat / parsimònia / rellevància per a la investigació

Així doncs, una teoria de la personalitat és útil si amb pocs elements (**parsimònia**) explica un bon nombre de fenòmens (**globalitat**) i permet formar coneixement nou (**investigació**).

3. Possibles demandes professionals en què potser convé aplicar una prova de personalitat

- Ens deriven un pacient que està molt irritat els últims mesos, ha perdut el control en diverses situacions i ha tingut conductes violentes, se sent molt culpable de les seues reaccions i no se sent capaç d'evitar que es tornen a repetir. Plora sovint. (Àmbit clínic).
- Un nen que en escola té un retard acadèmic considerable, si bé té un CI alt. El nen s'aïlla dels companys, és esquerp i normalment sembla angoixat. (Àmbit clínic/escolar).
- Un adolescent que no se sent capaç de triar entre les opcions que té per a continuar els estudis quan acabe l'ESO. (Motivació i orientació escolar).
- Un empresari que necessita un nou comptable per a l'empresa. (Selecció de personal).
- Valoració d'una parella que demana poder entrar a la llista per a una adopció. (Peritatge).

En tots aquests casos podem incloure en les hipòtesis de treball variables relatives a la forma de ser de la persona. És adient una avaluació de personalitat.

Principales tests de personalitat adaptats i baremats per població espanyola. (Los años de baremación son los que aparecen en las fichas de la editorial TEA.)

Test	Autor	Factores	Edad	Año baremos españoles
EPI	Eysenck	Neuroticismo y extraversión	Adolescentes y adultos	1973
EPQ	Eysenck	Tres superfactores	Adolescentes y adultos	1978
EPQ-R	Eysenk y Eysenk	Añade la dimensión disimulo/conformidad	A partir de los 16 años	1997
CEP	Pinillos	Tres factores de Eysenck	A partir de 14 años	1974
16PF-5 y 16PF-APQ	Cattell	Dieciséis factores primarios, tres índices de estilos de respuesta y cinco factores secundarios	Adolescentes y adultos	1995 2003
CPQ	Cattell	Catorce factores primarios y tres secundarios	De los 8 a los 12 años	1990
ESPQ	Coan y Cattell	Trece factores primarios	De 6 a 8 años	1981
MMPI-2 MMPI-2-RF	Hathaway y McKinley	Diez escalas básicas Nueve básicas y 23 específicas	Adolescentes y adultos	1999 2009
BFQ: Big Five	Caprara, Barbaranelli y Borgogni	Cinco grandes factores	Adolescentes y adultos	1995
NEOPI-R	Costa y McGrae	Cinco grandes factores	Adolescentes y adultos	1999
PPG-IPG	Gordon	Ocho rasgos básicos	Adolescentes y adultos	1991
CPS	Fernández-Seara, Scisdedos, Mielgo	Diecisiete escalas de personalidad concebidas para el uso en el ámbito laboral	Adolescentes y adultos	2003
MIPS	Millon	Veinticuatro escalas agrupadas en tres grandes áreas: metas motivacionales, modos cognitivos y relaciones interpersonales	A partir de los 18 años	2005

4. Principals tests de personalitat adaptats a la població espanyola

R. Fernández Ballesteros. *Evaluación psicológica*. Ed. Pirámide
página 325

Efecte Forer o efecte Barnum (1948)

La puntuació mitjana va ser de 4,26 en una escala de 0 (molt pobre) a 5 (excel·lent). Quan els alumnes van acabar de valorar l'informe els van revelar que, en realitat, cadascun d'ells havia rebut el mateix informe de resultats, informe que Forer havia calcat d'un llibre d'astrologia. El text contenia afirmacions vagues i generalistes que podien aplicar-se a la majoria de la població.

Un altre estudi que provà el mateix efecte va consistir a avaluar la personalitat del grup d'estudi amb una presentació de l'MMPI. Els investigadors analitzaren les respostes i elaboraren un informe detallat de la personalitat de cada estudiant. Entregaren als estudiants dos informes, un d'autèntic i un de fals, ple de vaguetats i generalitzacions. Els estudiants havien de dir amb quin dels dos se sentien millor descrits. Un 59% triaren el fals.

Altres estudis han demostrat que les altes puntuacions estan assegurades si:

- La persona pensa que l'anàlisi s'aplica només a ella.
- La persona creu en l'autoritat de l'avaluador.
- L'anàlisi enumera majorment atributs positius.

Informe de personalitat dels estudiants de psicologia (**efecte Forer**):

Tens la necessitat que els altres t'aprecien i t'admiren, encara que ets crític amb tu mateix.

Tot i que sents que tens algunes debilitats de personalitat, generalment ets capaç de compensar-les.

Sents que tens una considerable capacitat que no has pogut desenvolupar ni aprofitar fins ara.

Tendeixes a ser disciplinat i controlat de cara a l'exterior però per dins estàs preocupat i et sents insegur.

De vegades tens molts dubtes sobre si has actuat o no correctament o si has pres la decisió adequada.

Prefereixes una certa quantitat de canvis i varietat d'estímuls i et sents frustrat quan et veus condicionat per restriccions i limitacions.

Et sents orgullós de ser un pensador independent i de no acceptar les afirmacions dels altres sense proves.

Algunes de les teues aspiracions tendeixen a ser bastant irrealistes.

Hem estudiat en els temes anteriors diverses tècniques per a l'avaluació psicològica: entrevista, observació, autoinforme, tècniques subjectives, tècniques projectives i tècniques objectives.

També hem parlat de diversos marcs teòrics per a interpretar l'avaluació: psicodinàmic, humanista, fenomenològic... La descripció del concepte *personalitat* que faria cadascuna d'aquestes teories seria molt diferent.

En l'estudi de l'avaluació de la personalitat que farem en aquest tema 13, ens centrarem, únicament, en les tècniques d'autoinformes estandarditzats coneguts com a **tests psicològics o proves psicomètriques***.

MMPI, 16PF, BFQ, BDI

Aquestes proves es desenvolupen, majoritàriament, dins de la teoria **de trets de personalitat****.

*Un **test psicològic**, prova o instrument **psicomètric**, es caracteritza per:

1. Estar elaborat de forma que tot el material, les instruccions, els ítems, les respostes i el mode de correcció siguin estandarditzats, és a dir, que siguin idèntics per a tots els subjectes que passen la prova.
2. Fer que el resultat obtingut per l'individu siga independent del professional que li administra la prova.
3. Ser quantitatiu; els resultats són numèrics i es poden treballar matemàticament.
4. Estar tipificat, és a dir, que els resultats individuals són interpretats per comparació amb les puntuacions típiques o normals d'un grup de referència.

****Teoria dels trets de personalitat**

Assumeix l'existència de trets o dimensions amb caràcter universal sobre la base de les quals es pot descriure l'estructura de la personalitat humana. S'entén per tret un conjunt de conductes estables que tendeixen a una determinada forma d'actuació.

Des d'aquesta perspectiva, el comportament serveix d'indicador del grau en el qual cada dimensió és important en la persona avaluada. L'objectiu de l'avaluació és poder classificar la persona en cada dimensió respecte a una població de referència.

L'avaluació de la personalitat segons el model de trets recolza en els supòsits següents (Wiggins, 1973):

1. Cada ítem té un significat similar per a diferents persones.
2. Les persones són hàbils per a percebre i descriure amb fidelitat la seua personalitat.
3. Les persones són honestes en les respostes.
4. El comportament d'una persona és estable al llarg del temps.

Biaixos de resposta

Problema conegut i de rellevància en l'avaluació de la personalitat:

- La desitjabilitat social, que fa que les respostes puguin orientar-se més pel que la persona voldria ser que pel que és realment.
- El falsejament: de forma conscient i voluntària, mentir en les respostes.
- Estil de resposta: moderat o extremista, positivista o negativista (aquiescència).

És un aspecte imprescindible que cal prendre en tota la seua transcendència en l'elaboració de les proves, i cal buscar mètodes que moderen aquestes distorsions amb la finalitat de salvar la validesa de l'instrument.

El control de les tendències de resposta és un dels requisits de qualitat més estudiats en l'elaboració de les proves de personalitat.

5. Diversos criteris per a elaborar instruments d'avaluació

5.1. Criteri racional: PDS de Woodworth

5.2. Criteri empíric: MMPI-2 i MMPI-2RF

5.3. Criteri factorial

16PF i 16 PF 5 de Cattell

EPI, EPQ d'Eysenck

Big Five:

BFQ de Caprara *et al.*

NEO-PI i Neo-FFI de Costa i Mc Crae

5.1. Criteri racional

La forma més natural, i també més ingènua, de buscar informació sobre la personalitat és fer preguntes que suposem o creguem, teòricament, que donen resposta a allò que volem avaluar.

Això va fer R. S. **Woodworth**, psicòleg de l'exèrcit nord-americà en 1917.

Va elaborar el que es considera el primer test de personalitat per a seleccionar de manera ràpida els soldats de la tropa que havien d'entrar en combat en la 1a GM. Era el PDS (*personal data sheet*, full de dades personals).

Constava de 116 ítems de resposta dicotòmica (sí/no), triats amb criteri **RACIONAL**. Intentava detectar signes de neurosi amb preguntes que es feien habitualment en la consulta clínica.

"Et vénen al cap pensaments que no et deixen dormir?"

"Tens forts desitjos de suïcidar-te?"

Molt poc treballat l'emascament de l'objectiu i, per tant, susceptible de falsejament.

Va arribar tard (la guerra s'acabà en 1918) i quasi no va ser utilitzat, però sí que va servir de referent per a l'elaboració de proves de personalitat posteriors.

5.2. Criteri empíric

1. S'elaboren un nombre considerable de preguntes.
2. Se seleccionen grups de persones que compleixen una certa característica de forma dominant: depressius, esquizofrèncs, no-malalts... Són els grups criteri. Se'ls aplica el qüestionari.
3. Segons els resultats, els ítems que apareixen de manera significativament diferent en els grups es prenen com a aptes per a la classificació de subjectes amb les característiques d'aquest grup.

MMPI 1943, Hathaway i MacKinley seleccionaren els ítems que eren discriminatoris entre grups de pacients psiquiàtrics i de no-pacients.

Per exemple, els ítems en què les respostes eren significativament diferents entre esquizofrèncs i no-pacients s'empraren per a construir l'escala d'esquizofrènia.

5.3. Criteri factorial

En aquest cas, el que es vol és trobar l'estructura interna del qüestionari. Es busca mesurar la contribució de cada ítem a aquesta estructura interna. Amb la tècnica estadística de l'anàlisi factorial es determinen les dimensions bàsiques subjacents al conjunt d'un gran nombre d'ítems.

Aquestes dimensions bàsiques es convertiran en les escales o els factors que mesurarem; i els ítems amb càrregues factorials més altes en cada factor seran els utilitzats per a construir el qüestionari.

Hi ha tres teories factorials clàssiques: Guilford, Cattell i Eysenck.

Guilford: 13 factors primaris i bàsics, 4 de secundaris i un de global (salut emocional).

Cattell: 16 de primaris i 8 de secundaris.

Eysenck: 3 superfactors o dimensions per a explicar la personalitat.

Una aproximació que intenta una unificació: *Big Five*. Cinc dimensions principals coincidents entre diferents investigadors i sense vinculació directa amb cap teoria clàssica.